

Іван Мозговий

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОПЛАТОНІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В ДОБУ СЕРЕДНІХ ВІКІВ: СХІД І ЗАХІД

В статті аналізується процес вивчення й “освоєння” середньовічними мислителями пізньоантичної філософії неоплатонізму, з’ясовується вплив останньої на духовність епохи.

У перші століття нашої ери велична доба античності вже помирала, проте не складала добровільно своєї ідейної зброї. Завдяки цьому, від неї, як спадок наступним поколінням, залишилося її найбільш досконале творіння – філософське вчення неоплатонізму, котре опиралося на дохристиянські вірування, проте виявилось настільки співзвучним християнській та мусульманській ідеї, що інтерес до нього не згасав протягом усього Середньовіччя, коли церква домінувала в суспільстві. Звичайно, причина для такого інтересу були різні, але наслідки виявилися вражаючими.

Першими дослідниками пізньоантичної думки стали християнські отці церкви, які не тільки критикували цю філософію, але й намагалися піддати аналізу її вчення, виявити вплив її концепцій на подальший розвиток культури, її взаємодію з християнським богослов’ям. Так, у західній патристиці (III–VII ст.) неоплатонізм в його плотинівському варіанті через посередництво Порфирія був сприйнятий *Марієм Вікторином* і завдяки йому – *Августином*, який високо цінував ранніх неоплатоніків. Останні, вважав він, найбільше “наблизилися” до християнства, тому “якби філософи (стародавні – І.М.) могли знову виявитися серед нас, вони, без сумніву, зрозуміли б, чий авторитетом люди так легко переконані, і після незначної зміни своїх слів і поглядів,

зробилися б християнами, як і вчинили досить багато платоніків недавнього і нашого часу” [1: 8]. Під впливом Августина на латиномовному Заході склалася своя традиція християнськи витлумаченого неоплатонізму, одним із значних коментаторів якого був *Боецій*, латинський християнський теолог і філософ, котрий у Афінах познайомився з творами неоплатоніків і переклав їх на латинську мову.

На Сході при вирішенні догматичних питань на ідеї Плотіна і Прокла опирались *Євсевій Кесарійський*, *представники Александрійської й Антіохійської богословських шкіл*, *Каппадокійського гуртка*, *Псевдо-Діонісій Ареопагіт* і його інтерпретатори (*Іоан Скіфопольський*, *Максим Сповідник*), а також *містики-анакхорети*. Причому, саме в творіннях останніх найбільш яскраво проявився християнський неоплатонізм. Водночас в процесі обґрунтування християнського вчення отці церкви вели рішучу боротьбу проти єретиків, передусім виразників гностицизму (*Валентина*, *Василіда*, *Монтана*, *Маркіона*, інших), які були пов'язані з неоплатонізмом. Завдяки цьому в їх творах бачимо об'ємні фрагменти з праць гностиків.

У ст. неоплатонізм поширюється в Вірменії, де після Халкідонського собору (451) розвивається доктрина монофізитства, яку сприйняла Вірмено-григоріанська церква. Так, учень александрійського неоплатоніка Олімпіодора, *Давид Анахт* (кін. V–I пол. VI ст.) залишив три праці неоплатонічного характеру, в тому числі “Аналіз “Введення” Порфірія” [2: 638–639] і “Визначення філософії”, де відстоював позиції неоплатонізму, поєднуваного з ідеями Піфагора та Арістотеля, розробляв вчення про п'ять ступенів пізнання [2: 634–638]. У VI ст. група грецьких мислителів прибула з Сирії в Іберію (Грузію), посприявши розвитку там неоплатонізму. Цих ідей дотримувався *Петро Івер* (з Іберії) (412–488/492), який навчався в Константинополі, діяв у Палестині, через свого земляка, вчителя і сподвижника *Іоана Лазу* познайомився з ідеями Прокла і, як вважають деякі дослідники, залишив твори під іменем Діонісія Ареопагіта.

Правда, гострі суперечності епохи, боротьба з єресями та язичницькими віруваннями не дали змоги представникам патристики адекватно оцінити роль елліністичної мудрості в закладенні філософських основ християнства, а водночас – і визначити значущість власних зусиль, завдяки яким духовні надбання вмираючої античності переливалися в епоху середніх віків.

В добу зрілого Середньовіччя першими до аналізу пізньоантичної спадщини через греко-римське посередництво вдалися перси й араби, які протягом майже 500 років (з VII ст.) панували в країнах Близького і Середнього Сходу, Північної Африки та Піренейського півострова. І хоча мусульманська філософія в цілому орієнтувалася переважно на Арістотеля, її окремі представники перехопили також у греків ідеї Платона та неоплатоніків.

Основоположником східного перипатетизму став перший великий ісламський мислитель Абу-Юсуф Якуб Ібн-Ісхак *аль-Кінді* (800–бл. 870), який отримав прізвище “Філософа арабів”. Його перу належить близько 240 трактатів з філософії, медицини, природничих наук. Водночас за часів аббасидського халіфа аль-Мамуна (813–833) мислитель брав участь у перекладі і коментуванні творів грецьких філософів і вчених (Арістотеля, Порфирія, Птолемея, Евкліда, інших) [2: 710–716]. Надалі він стає виразником неоплатонізованого арістотелізму. Аль-Кінді виправляє арабський переклад сентенцій з Плотіна у “Висловах мудрого грека”, здійснений християнином сирійського походження Абд аль-Машихом ібн Абдаллахом *Ібн Наїмом*. Він був при дворі халіфа аль-Мутасіма (833–842), підтримував раціоналістичне вчення мутазілітів, а за халіфа аль-Мутаваккіля (847–861) переслідувався.

Поширенню неоплатонізму серед арабських філософів значною мірою сприяло “переложення” ряду текстів “Еннеад” Плотіна (Ен. IV 3, 4, 7, 8, V 1, 2, 8, VI 7) в так званій “*Теології Арістотеля*” (оскільки вона помилково приписувалася Арістотелю) та в “*Посланні про божественну*

мудрість” (Ен. V 3, 4, 5, 9). Водночас у X-XI ст. здійснюється частковий арабський переклад “Першооснов теології” Прокла під назвою “*Книга про причини*” чи “Книга про чисте благо” (дійшов Лейденський рукопис від 1197). Інший трактат Прокла “Про вічність світу” перекладає *Ісхак ібн Хунайн* (пом. 910). В латинському перекладі ці твори з’явилися в добу пізнього Середньовіччя.

Послідовником Арістотеля був і виходець із Середньої Азії, математик, лікар, філософ Абу-Наср ібн-Мухаммед *аль-Фарабі* (бл. 870–950), котрий у 900–950 рр. жив і творив у Багдаді, Алеппо і Дамаску. Він написав понад 100 творів і отримав прізвисько “Другого вчителя” після Арістотеля) [2: 717–729]. Аль-Фарабі визнавав божественний Ум (якому надавав провідної ролі в процесі пізнання світу) і всезагальну Душу. Він також інтерпретує систему Арістотеля в дусі неоплатоніків і намагається поєднати арістотелізм з елементами неоплатонізму. Зокрема, в трактаті “Про згоду двох філософів: Божественного Платона і Арістотеля” він у дусі александрійського неоплатонізму стверджує внутрішню єдність поглядів цих мислителів.

Аль-Фарабі піддав критиці іранського вченого-енциклопедиста, філософа, головного лікаря багдадського шпиталю Абу Бакр Мухаммеда бен Закарію *ар-Разі* (865–925/934), хоча останній теж перебував під рівнозначним впливом ідей Платона і неоплатоніків. Раціоналіст і вільнодумець, відомий своїм зведенням медичних знань, він був добре знайомим з античною наукою, медициною і філософією. Ар-Разі написав 184 твори, які в X–XIII ст. в Європі перекладені на латинську мову. В основі його філософської концепції лежить близьке до гностицизму вчення про 5 начал (Творець, душа, матерія, час, простір). Згідно неї, посланий Творцем розум навіює душі прагнення до звільнення з матерії, і шляхом до цього є шлях філософії.

Арабська філософія активно опиралася на витлумачення Арістотеля Афінською та Александрійською школами (серед коментаторів

александрійського неоплатонізму найбільш популярними були Сімплікій та Іоанн Філопон). Мав місце і вплив представників середнього платонізму. Змішування ж різноманітних традицій зумовило, зокрема, витлумачення неоплатонічного Єдиного в дусі аристотелівського вчення про Нуса (Ум) як первісне буття, що мислить саме себе, над чим разом з аль-Фарабі працював інший виходець із Середньої Азії, видатний таджицький лікар, вчений і філософ Абу-Алі Хусейн ібн Абдаллах *ібн Сіна* (Авіценна, 980–1037), що написав “Канон лікувальної медицини” в 5 частинах та понад 200 інших творів [2:730–744]. Він народився в с. Афшана поблизу Бухари і жив у період економічного та культурного розквіту держави Саманідів (875–999), займав посади лікаря та візира при різних правителях.

Мислитель заперечував створення світу в часі, пояснюючи його як еманацию Бога (Єдиного Плотіна), з якого в ієрархічному порядку “витікають” “уми”, душі і тіла небесних сфер. Таким чином, Ум і Душа неоплатонізму роздробляються у нього на окремі уми і душі згідно аристотелівської космологічної схеми. Один Бог, за Ібн Сіною, має абсолютне існування, вся решта є сама по собі тільки можливість, а дійсна лише завдяки Богу. Проте природа, що витекла від Бога через еманацию, розвивається за принципом саморуху, будучи разом з тим замкнутою в часі і просторі.

У 1002 р., після падіння держави Саманідів, Ібн Сіна перебрався в Ургенч, столицю держави Хорезмшахів, куди тепер перемістився політичний центр, і де він співпрацював з аль-Біруні. Вільнодумець і безбожник, Ібн-Сіна переслідувався, звинувачувався теологами в ересі (тоді як Ібн Рошд критикував його з позицій натуралізму) і ув’язнювався. Згодом поселився в Хамадані, через нові політичні події втік у Хорасан, надалі працював у Ісфагані.

Багато ідей неоплатонізму використовує автор ряду трактатів з медицини, філософії, математики, астрономії, музики, великий

представник східного аристотелізму в Іспанії *Ібн Баджа* Абу Бекр Мухаммед (бл. 1070–1139), який жив у Андалузії та Марокко, де займав важливі державні посади. За звинуваченням у ересі він був ув'язнений, а потім отруєний. Під впливом Ібн Баджі до ідей еманції звертається філософ, астроном і державний діяч з Іспанії *ібн Туфейль* Абу Бекр Мухаммед ібн аль-Малік (латинізов. – Abubacer, бл. 1110–1185/1186), який був лікарем і секретарем альмохадського халіфа Абд аль-Муміна (1128–1163), візиром та лікарем іншого альмохадського халіфа Юсуфа II (1163–1184). У своєму вченні він поєднував аристотелівську натурфілософію з неоплатонівською концепцією Бога.

В дусі, близькому до платонізму і неоплатонізму, інтерпретував Арістотеля і “король арабської філософії”, останній представник східного аристотелізму Абу-ль-Валід Мухаммед ібн-Ахмед *Ібн Рошд* (Аверроес, 1126–1198), який жив у Андалузії та Марокко, де займав високі, а перед смертю піддавався гонінням як еретик. Він написав до 50 творів, за що отримав прізвище “Коментатора” [2: 751–764].

Інший мусульманський теолог і філософ з Ірану Абу Хамід Мухаммед ібн Мухаммед аль-Газал/(бл. 1058/1059–1111) був противником аристотелізму, тому критикував аль-Фарабі та Ібн-Сіну; його ж, у свою чергу, критикував Ібн-Рошд. Заперечуючи ідею раціонального пізнання Бога, мислитель вважав можливим його осягнення шляхом екстазу, котрий поставав як внутрішній досвід для кожного індивідуума, що відчував його. Неоплатонічні уявлення, переосмислені в дусі ортодоксального ісламу, переплітаються у аль-Газалі з суфійським вченням про єднання з Божеством у надрозумному екстазі [2: 744–750]. Вищий же досвід для мислителя складало інтуїтивне осягнення богоподібної людської душі, яка також мислилася понадпросторовою. Світ же поставав як результат вільного божественного вольового акту.

Поряд з ісламською філософією в добу Середньовіччя розвивалася філософія єврейська, де вихідними точками теж були неоплатонізм і

аристотелізм. Вперше тут неоплатонізм простежується у *Ісаака бен Соломона Ізраеля* (бл.850–950), який під впливом аль-Кінді і “Теології Арістотеля” намагається доповнити біблійний креаціонізм вченням про еманацию та піднесення душі в надчуттєвий світ. Неоплатонічна ієрархія Універсума відтворювалась у праці єврейського поета і філософа з Іспанії *Ібн Гебіроля* Соломона бен Іегуди (1021/1022–1055/1070) “Джерело життя” [2: 766–781], написаний на арабській мові, латинський переклад якої був здійснений у середині XII ст. ченцем Гундісальвою, що назвав автора Авіцеброном. Твір був популярним на Заході, де автор помилково сприймався як араб (Абу Айюб Сулейман ібн Ях’я Ібн Джебіроль). У Європі з ним полемізували або відтворювали його ідеї схоласти Давид Дінанський, Фома Аквінський, Роджер Бекон, Дуне Скот.

Мають місце неоплатонічні ідеї і в ученні *Абрахама бар Хій’я* (пом. бл. 1130) про “п’ять світлових світів”, яке він розробляє в творі “Роздуми про душу”. В області етики ідеї неоплатонізму проводив *Бах’я ібн Пакуда* (нар. бл. 1080), якому приписували неоплатонівську компіляцію (на арабській мові) “Про душу”. А один з найзначніших єврейських аристотеліків, філософ, теолог і медик, лейб-лікар султана Салах-ад-Діна (Саладіна, 1171–1193), *Мойсей бен Маймун* (латинізов. – Mozes Maumonid, 1135–1204), в дусі стародавніх елеатів і неоплатоніків стверджує, що істина – єдина, а не множинна; вона сама себе створює, рухає і зберігає [2: 781–786]. Намагання Маймуна поєднати єврейську релігію з античною філософією призвели до того, що ортодоксальні теологи проголосили його вчення єретичним, а книги мислителя спалили.

На творчість Маймуна справило вплив містичне вчення іудаїзму – *каббала* (IX–XII ст.), що постало як синтез пантеїстичних побудов неоплатонізму, міфологем гностицизму і віри в Біблію як світ символів. Каббала включала також вчення про числа, магію та астрологію. Відображена в ряді релігійно-філософських трактатів за декілька століть,

вона вперше була кодифікована в XIII ст. і спочатку поширилась серед євреїв Іспанії та Провансу.

Не в останню чергу під впливом близькосхідної традиції (що домінувала і в Кордовському халіфаті) на Заході, особливо у Франції, набувають значного поширення переклади античної і святоотцівської спадщини та спроби коментування наявної в останній неоплатонічної традиції. Правда, ще раніше дивовижну для Європи тих часів схильність до платонізму й неоплатонізму виявляє сучасник аль-Кінді, англо-сакський теолог *Іоан Скот Еріугена* (бл. 810–бл. 877), запрошений у 843 р. вчителем у Париж до королівського двору Карла II Лисого (843–877, з 875 – імператор), з яким по'язане “каролінгське відродження” (IX ст.). І. С. Еріугена уперше перекладає на латинську мову твори Григорія Ніського, Псевдо-Діонісія і Максима Сповідника, пише ряд коментарів до них і творів ряду латинських авторів (від Августина до Боеція).

Водночас у своєму діалозі “Про розділення природи” (867) І. С. Еріугена дає неортодоксальний огляд неоплатонічного вчення, впадаючи при цьому в пантеїзм, ототожнюючи в абстрактному розумінні Бога з природою; вчення ж включало ідеї натуралізму, містики і раціоналізму, надавало великого значення розуму [2: 788–794]. При цьому Еріугена виходив із платонівського формулювання, де Бог є початком, серединою і кінцем. Цікавою є також праця мислителя “Про перед визначення”. Неоплатонічна за типом, його система за походженням належить до тих, які були засновані Плотіном [3].

Освічений теолог викладав філософію в Паризькій школі. Згодом його запросив до себе англійський король Альфред Великий (871–900), але через переслідування ортодоксальних теологів І. С. Еріугена залишив Оксфорд і поселився абатом у Мальбері, де фанатичні ченці закололи його гострими знаряддями для письма. У зв'язку з наявними елементами *вільнодумства* головні твори І. С. Еріугени були засуджені римською церквою як *єретичні* і засуджені до спалення. В 1225 р. його творіння

піддані інтердикту (церковній забороні). Мислитель увійшов в історію як попередник “реалізму”.

В XI–XII ст. в Європі настала доба готики, котра викликала новий інтерес до античної спадщини, у зв’язку з чим цей період у певному розумінні можна визначити як “проторенесанс”. В рамках панівної в Європі схоластичної системи розгорається дискусія щодо природи загальних (*universalis*) понять, що мала свої витoki в античній філософії. Приводом до неї стало риторичне запитання неоплатоніка Порфирія, відтворене й розвинуте Боецієм.

Теологічна актуальність питання Порфирія була пов’язана з християнським догматом Трійці, за яким Бог і єдиний, і троїчний. Одні богослови (“реалісти”) стверджували, що загальне існує реально (*universalis sunt realia*), причому крайні (як і Платон) вважали, що загальне існує до речей (*ante res*), а помірковані (подібно Арістотелю) схилилися до думки, що загальне існує в самих речах (*in res*), є їх формою. Інші ж (“номіналісти”), наслідуючи античним кінікам та кіренаїкам, вважали, що загальне існує після речей (*post res*), у свідомості людини. При цьому крайні стверджували, що носієм загального є слово, ім’я (*nomen*), а помірковані (“концептуалісти”) вбачали носія загального не тільки в слові, але і в думці, понятті (*conceptus*).

У цей час неоплатонізм грає досить значну роль у процесі прийняття арістотелізму. Правда, реагуючи на потік арістотелівської літератури, церква виходила саме з неоплатонівського августинізму. Деякі риси неоплатонічного вчення простежуються вже в представника ранньої схоластики, ортодоксального філософа католицької церкви, реаліста *Ансельма Кентерберійського* (1033–1109). Італієць за походженням, з 1093 – архієпископ, він жив в основному в Англії, хоча двічі виганявся звідти. Прибічник неоплатонівського августинізму, Ансельм відстоював тезу “вірую, щоб розуміти”, тобто, для того, щоб вірити, вчив теолог, не обов’язково розуміти, але, для того, щоб розуміти, необхідно вірити. У

нього навіть знаменитий онтологічний доказ буття Бога стоїть у повній залежності від ідей неоплатонізму, оскільки він виводиться з властивого людині поняття найвищої істоти, яка в неоплатонізмі знаходиться на першому місці.

Під впливом ідей неоплатонізму розвивав містику *Бернар Клервоський* (1090–1153), суперник церковного реформатора Арнольда Брешианського (бл. 1000–1055). Водночас Бернар разом із Готфрідом Шартрським, Альбериком Реймським і Лотульфом Ломбардським переслідував великого мислителя-концептуаліста *П'єра Абеляра* (1079–1142) [2: 795–809], що знав “Тімея” Платона, твори Ібн Сіні і теж схилявся до неоплатонізму.

Доба «французького відродження» (XII ст.) характеризується також певним розвитком неоплатонізму в рамках схоластичного раціоналізму Шартрської богословської школи (кін. X – кін. XII ст.), яку почергово очолювали єпископ *Фульбер* (з 990), *Бернард Шартрський*, *Жільбер (Гільберт) Порретанський* та його брат *Тьєррі (Теодорік) Шартрський* (пом. 1150/1155), інші. До школи входили французи *Гільєм із Конша* (Вільгельм Конхеський, кін. XI – поч. XII ст.), *Бернар із Тура* (Бернард Сильвестр, сер. XII ст.) і *Алан Галльський*, англійці *Аделард із Бате* (бл. 1100), єпископ (у кінці життя) та мислитель *Іоан Солсберійський* (бл. 1115–1180), що опиралися на зовнішній досвід і наближалися до пантеїзму. Вони знали “Тімея” Платона і в арабській обробці – Арістотеля, а також античний атомізм. Філософи Шартрської школи не тільки твердили про вічність і нествореність матерії, але й переосмислювали Святого Духа як Світову Душу, перехресуючи, таким чином, християнський світ в дусі класичного платонізму. Школа виступала як центр платонічної філософії з натурфілософським ухилом і згодом була замінена Паризьким університетом.

Ще активніше до неоплатонізму зверталися реалісти. Так, із традицією *августинізму* та ідеями Псевдо-Діонісія Ареопагіта був

пов'язаний неоплатонічний струмінь в ортодоксальній містиці Сен-Вікторської богословської школи каноніків-августинців (XII ст.), що опиралися на внутрішній досвід і протистояли Шартрській школі. Вона була заснована в 1113 р. в абатстві св. Віктора в Парижі крайнім французьким реалістом, єпископом шалонським *Гільомом із Шампо* (бл. 1068–1121), який перебував під впливом містики Августина, “Ареопагітик” та Б. Клервоського і був суперником Абеяра. До школи входили *Вальтер Сен-Вікторський* і *Готьє Сен-Вікторський* (пом. після 1180), а також німець *Туво Сен-Вікторський* (бл. 1096–1141) і *Рішар Сен-Вікторський* (пом. 1173), які прагнули поєднати містику і раціоналізм в душі платонізму.

У Середні віки неоплатонізм виступав у західнохристиянській філософії головним теоретичним джерелом пантеїзму та неортодоксальної містики, яка протистояла офіційній ідеології схоластики. Містики прагнули пізнати Бога як дещо безпосередньо існуюче в душі людини. І передусім це стосується представників *сресей*. З останніми був пов'язаний французький мислитель *Амальрик Бернський* (Аморі Шартрський) (XII ст.–1206), який викладав у Паризькому університеті і наближався до натурфілософських традицій Шартрської школи. Неоплатонічні елементи Амальрика і його послідовників зумовлені також безпосереднім впливом І. С. Еріугени. Багато їх ідей співзвучні містичному вченню ченця *Іоахіма Флорського* (Джоаккіно да Фьоре, бл. 1132–1202), хоча прямий зв'язок і не встановлений. Поєднуючи пантеїзм з містичним вченням про Христа, мислитель думав, що “все – є Бог” і “Бог – є все”. У 1204 р. Амальрика змусили зректися своїх поглядів перед папою Інокентієм III (1198–1216). Проте в кін. XII–поч. XIII ст. його ідеї проникають у масову свідомість і спричинюють до виникнення серед парижан та жителів північно-східних провінцій Франції течії *амальрикан*, представники якої розуміли християнське вчення в напівязичницькому, напівбезрелігійному дусі. Зокрема, вони вчили, що “все єдине, оскільки все, що існує, є Бог” і

приходили до спіритуалістичних висновків, заявляючи, наприклад, що їх неможливо спалити, бо в кожному з них утілений Бог.

Проте в 1210 р. церква захопила керівників секти, серед яких було 6 викладачів Паризького університету, і за рішенням Паризького собору спалила їх разом із книгами. Серед останніх був і оголошений єретичним трактат “Про частини” мислителя *Давида Дінанського* (кін. XII–поч. XIII ст.) з Бельгії, викладача Паризького університету, який був знайомий з ідеями Еріугени, Ібн Сіни, Ібн Гебіроля і давав пантеїстичну інтерпретацію Арістотеля. Від нього збереглися лише фрагменти [2: 810–812]. А на IV Латеранському соборі (1215) папа Інокентій III заборонив і вчення Амальрика.

Опора на ідеї неоплатонізму з боку єретиків зумовила ту обставину, що з XIII ст. церква прагне очистити східний арістотелізм від неоплатонізму, хоча й робить це непослідовно. Так, неоплатонізм проявлявся у вчителя Фоми Аквінського, німецького філософа-реаліста і богослова-домініканця *Альберта фон-Больштедта Великого* (бл. 1207–1280), який хоч і боровся з арістотелізмом, проте сам перебував під впливом аль-Фарабі та Ібн Сіни. З іншого боку, найвпливовіший філософ-реаліст (схилявся до концептуалізму), домініканець *Фома Аквінський* (бл. 1225–1274), незважаючи на весь свій арістотелізм і дотримання принципів августинізму, після перекладу “Ареопагітик” теж перебував під впливом християнського неоплатонізму, що відобразилося на його вченні про природу, суспільство та ієрархію [2: 824–862].

Фома Аквінський і Альберт Великий вели боротьбу проти професора Паризького університету, засновника аверроїзму *Сігера Брабантський* (бл. 1235–бл. 1282), який відстоював “співвічність світу Богові” і був убитий під час здійснюваного інквізицією слідства, а його твори [2: 812–823] двічі засуджувалися паризьким архієпископом Етьєном Тамп’є. Зазнав переслідувань і англійський філософ-природознавець, чернець *Роджер*

Бекон (бл. 1214–1292), який дотримувався позиції номіналізму [2: 862–877].

Суперником Ф.Аквінського та Р.Бекона був англійський номіналіст (схилявся до концептуалізму) і францісканець, викладач Оксфордського і Паризького університетів *Іоан Дуне Скот* (1265/1266–1308), який вчив про містичне єднання з Богом через акт волі [2: 877–890]. Його земляк, *Вільям Оккам* (1290/1300–бл. 1350) [2: 891–907], посилається на неоплатонівську теорію світла свого попередника, францісканця *Роберта Гроссетеста* (бл. 1168–1253). Проте, повний огляд таких досліджень потребує цілої монографії.

Як бачимо, неоплатонізм був язичницьким і християнським, іудейським і мусульманським. Адже “настільки тонко розроблена філософія, якою є неоплатонічна філософія, могла залучатися до філософського оформлення будь-якого світогляду, особливо релігійного” [4: 27]. Він зміг дати відповіді на питання, з якими стикалися представники найрізноманітніших орієнтацій.

Правда, процес освоєння пізньоантичних вчень у добу Середньовіччя не був однозначним. З одного боку, богослови навіть не приховували того, що вони ніби “виноградником” огороджують своє вчення філософією, використовуючи її для обґрунтування основних положень богословської системи та підготовки катехуменів до сприйняття її концепцій. З другого боку, теологи з позицій конфесійної заангажованості часом рішуче засуджували теоретичну й практичну діяльність неоплатоніків-язичників, що помітно на прикладі звинувачень ними філософів у «ретизмі». Та незважаючи на це, у середньовічній культурі зародився потужний струмінь класичної духовності, від чого і саме Середньовіччя не здається таким «темним».

Література

1. Августин, А. Исповедь [Текст] / А. Августин. – М. : Ренессанс, СП ИВО-Сид, 1991. – 488 с.

2. Антология мировой философии [Текст] : в 4 т. – Т. 1. – М. : Мысль, 1969. – 776 с.
3. Бриллиантов, А. Влияние восточного богословия на западное в произведениях Иоанна Скота Эриугены [Текст] / А. Бриллиантов. – СПб.: Печатня С. П. Яковлева, 1898. – 514 с.
4. Лосев, А. Ф. Эстетика Возрождения [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1978. – 623 с.

Summary

In the article is analyzes the process of learning and “mastering” philosophy of the Neopiatonism by middle ages thinkers, determines its influence on the spirituality of the epoch.